

Ulyana Bezpalko

SOME ASPECTS OF THE THEORY AND PRACTICE OF INTERACTION ORTHODOX AND UNIATE MOVEMENT IN THE RUSSIAN EMPIRE IN THE EARLY TWENTIETH CENTURY

This article highlights some aspects of the official policy of the Orthodox Church to spread Uniate movement in the Russian Empire in the early twentieth century. Analyzed the nature of theological-dogmatic and socio-cultural contradictions between Orthodoxy and Catholicism.

Key words: *Patriarchate of Constantinople, synod, epistle, Metropolitan Andrey (Sheptytsky), Bishop Anthony (Khrapovitsky).*

Людмила Шугасва (м. Рівне)

РЕЛІГІЙНІ МЕНШИНИ ПРАВОСЛАВНОГО ПОХОДЖЕННЯ ХАРИЗМАТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН

У статті аналізуються сучасний стан і тенденції змін релігійних меншин православного походження в Україні, зокрема інокентіївці і леонтіївці.

Ключові слова: *інокентіївці, леонтіївці, релігійні меншини, харизматичний, Православна церква.*

У процесі дослідження релігійних меншин православного походження харизматичного спрямування, таких, як інокентіївці і леонтіївці, доведено, що ми не можемо вести мову про масштабність їх релігійної діяльності. Разом із тим, та, порівняно незначна кількість їх представників, яка діє у сучасній Україні, свідчить про соціальну значущість таких об'єднань, що виявилися спроможними задовольняти важливі потреби громади на індивідуальному рівні.

На підставі особистих інтерв'ю, бесід із віруючими, контент-аналізу релігійної літератури встановлено, що найбільш активним і перспективними у своєму розвитку серед релігійних меншин православного походження харизматичного спрямування у сьогоденній Україні є інокентіївці і леонтіївці, які активно діють в Одеській області (інокентіївці) і у Рівненській, Житомирській, Хмельницькій, Київській (леонтіївці).

Виникнення релігійних меншин харизматичного спрямування православного походження викликало трансформацію православного утворення містичного напрямку, зокрема, христовірів. Особливо вплив христовщини відчутний у тих почестях, що надаються Інокентію і Леонтію і свідчить про те, що вони фактично обоюються своїми послідовниками. Біблійного Христа послідовники цих об'єднань вважають одним із людей, у якого втілювався Святий Дух. Тому його євангельські об'явлення не вважають для себе обов'язковими. Головним джерелом віровчення для них є об'явлення їх власних харизматичних лідерів. Саме тому віровчення цих релігійних утворень може істотно змінюватися у залежності від політичних і соціальних умов, що стало причиною трансформації їх віросповідних основ.

Інокентій Балтський (Іван Васильович Левізор) народився у 1875 р. у с. Косуець Бессарабської губернії у сім'ї бідних, дуже віруючих селян. Він пройшов шлях від послушника Добрушського монастиря – до ієромонаха Балтського монастиря, де остаточно сформував свій світогляд як проповідника. Сучасники згадували, що Інокентій володів талантом неабиякого оратора, відрізнявся інтелектом, мав приємну зовнішність, яка імпонувала оточення [1, с. 21].

Однією з основних ідей проповіді Інокентія був крайній містицизм. Поширенню й утвердженню якого сприяла аудиторія проповідника – кількатисячна армія безграмотних селян.

В есхатології інокентіївців переважають апокаліптичні настрої. Інокентій передвідав грізні події всесвітнього масштабу: швидке настання Страшного Суду і кінця світу [2, с. 16]. Парадоксальним є той факт, що, незважаючи на відверту плутанину «відстрочки» кінця світу, довіра до пророкувань Інокентія серед його прихильників була непохитною. Інокентіївці постійно дотримувались суворого посту, заперечували сім'ю, родинні зв'язки, будь-які радощі життя. Усі свої проповіді

Інокентій намагався обґрунтувати Біблією. Так, вживання свинини забороняв тому, що за євангельською оповіддю, біси вселились у цих тварин (Мт. 8, 31–32).

Вважалося, що посох Інокентія і пояс мають цілющі властивості, саме тому і Балтський монастир, а згодом і Свято-Троїцький у м. Кам'янці-Подільському були переповнені паломниками, котрі прагнули чудесного зцілення. Ще під час перебування у сані ієромонаха Балтського монастиря, Інокентій задумав будівництво власного монастиря (сучасна територія с. Куйбишевське, Котовського району Одеської області). Монастир вирішив назвати «Райським садом», що, на його думку, в очах віруючих мало символізувати «небесний рай» на землі. Для повноти схожості свого «раю» з небесним, Інокентій вирішив розбити в ньому великий плодово-виноградний сад і влаштувати катакомби, що мало символізувати місця перебування первісних християн. Відносно недавно зусиллями послідовників Інокентія монастир, що знаходиться у с. Куйбишевське знову стає місцем прощі. Більш того, управління з охорони пам'яток у Одеській області розпочало процедуру внесення "Райського саду" до реєстру культурної спадщини, а Котовський район затвердив програму реабілітації пам'ятника. Найбільш цікавим є той факт, що православний митрополит Агафангел благословив створення підземної церкви Святої Трійці. Це при тому, що інокентіївці розкопали частину коридору монастиря на декілька метрів в глибину, спорудили каплицю і ходять туди помолитися.

Після поділу Одеської єпархії, с. Куйбишевське виявилось під юрисдикцією Балти, а балтський владика Алексій, на відміну від одеського Агафангела, інтересу до відтворення діяльності монастиря не виявляв. У нього і без того були проблеми з інокентіївцями, які претендували на деякі храми. Саме владика Алексій стверджував, що релігійне утворення інокентіївців сьогодні нараховує декілька тисяч осіб. У переважній більшості це громадяни Молдови і Румунії. На території Одеської області їх нараховується близько п'ятисот осіб.

Останні п'ять років інокентіївці із всього світу збираються на місці "Райського саду" двічі на рік – у січні і серпні. Православний священник с. Куйбишевське о. Кіпріан зазначав, що паломників буває до п'яти тисяч. Багато хто з них надіявся, що офіційна православна церква канонізує Інокентія, хоча о. Кіпріан це місце святим не вважає.

У діяльності Інокентія надзвичайно потужною була його містична складова, що й забезпечувало і забезпечує значну кількість його послідовників і прихильників. Проповідник, на нашу думку, представляв собою дійсно харизматичну особистість: через власний релігійний досвід – дар, отриманий начебто від Феодосія Левицького, його життя сповнилось чудесними подіями, стало легендою. Усе це стало можливим у середовищі церкви і в її монастирях, з її парафіянами. Очевидно, що керівні особи Православної церкви навмисно «заплющували і заплющують очі» на події, які відбувалися і відбуваються безпосередньо з їх благословіння. Така позиція стала можливою не в силу лояльності Православної церкви до Інокентія і його проповіді, а в силу намагань приховати ті кризові явища, які відбувалися у православ'ї.

Діяльність іншого проповідника Леонтія (Леонітія Герасимовича Грицана) припадає на 50 – початок 70-х рр. ХХ ст. на Рівненщині. Юнаком Леонтій розпочинає відвідувати монастирі: у с. Липки Гошанського району, Корецький жіночий монастир, Почаївську лавру. Згодом Леонтій починає з'являтися у монастирях не лише як паломник, а і як проповідник власних релігійних поглядів, які здебільшого виголошував на ринках і поблизу церков [3, с. 417]. Увагу людей привертав тим, що видавав себе за юродивого, ходив босоніж по снігу в сильні морози, на Водохреще купався в ополонці тощо. Явище бродячого проповідництва не є типовим для українського релігійного життя. Воно більш властиве для Росії, де здавна були відомі «странники», «ходоки» та інші.

Поступово навколо Леонтія утворилося коло шанувальників, що постійно розширювалося. Для леонтіївців було характерним особливе вшанування чернецтва

і обряду покаяння, харчові заборони, утримання від шлюбу і подружнього життя, що видавалося за вияв істинного благочестя і святості [4, арк. 5].

На сьогоднішній день на Рівненщині проповідниками вчення Леонтія виступає протоієрей УПЦ Микола Данилюк (Микола Рогачівський, монах Никодим) і нині покійний архідиякон Михайло Гнесюк. У дні православних свят, суботу і неділю до Рогачева приїздить значна кількість парафіян, щоб послухати проповідь Миколи Данилюка, не лише з Рівненщини, а й з Хмельницької, Київської, Житомирської, Вінницької та інших областей України. 3–5 тисяч осіб збирається щороку і напівроку з дня смерті проповідника, на його батьківщині, у с. Нова Мощаниця Здолбунівського району. Автор, як очевидець, може стверджувати, що проповіді отця Миколая здебільшого носять містичний характер. Землю з могили Леонтія вважають цілющою. Відбувається ритуальне прикладання до пам'ятника з метою зцілення прочан, практика вигнання «нечестивого» з хворих священниками, які вважають себе послідовниками Леонтія. Усе це свідчить про те, що постать Леонтія містифікується.

Дедалі частіше піднімається питання про канонізацію не лише Леонтія, а й його сподвижниці – схимомонахині Херувими (Олександрі Наумової), яка померла у 1968 р. і похована у с. Застав'я Гоцанського району Рівненської області. Земля з її могили (так само, як і з могили Леонтія) вважається цілющою, а фото, де вона зображена з посохом і клунком теж мають «цілющі» властивості.

На сьогоднішній день у середовищі послідовників Леонтія визріває усвідомлення, що він був людиною незвичайної, особливої святості. І саме цей факт призводить до неоднорідності й неоднозначності ставлення до ідей і релігійної практики проповідника. Одні вважають його благочестивою людиною, і оскільки він помер у мирі із Православною церквою, то за нього, безумовно, потрібно молитися.

Інші вважають його за великого святого, дотримуються і пропагують вчення Леонтія про небажаність вступу до шлюбу і заперечення подружнього життя через близький кінець світу, заборону на споживання м'ясної їжі.

Ще одна група віруючих вшановує Леонтія як Бога Саваофа, тобто вони є виразниками найбільш крайніх поглядів стосовно релігійної спадщини проповідника.

Віросповідні основи леонтіївців не є застиглою системою поглядів. Розпочатий Леонтієм радикальний перегляд основних доктрин православного Символу віри поступово трансформувалася до феномену релігійного утворення харизматичного спрямування.

Відтак, релігійні утворення інокентіївців і леонтіївців були започатковані православними особами і діяли в лоні Православної церкви. Парадоксальним є той факт, що інокентіївці намагалися відверто порвати усі зв'язки із Православною церквою; вони навіть офіційно зверталися до уряду з проханням надати їм можливість діяти як самостійній церкві. Дещо іншу позицію займають леонтіївці. Леонтій до останньої хвилини свого життя не поривав із православ'ям. Православна церква лише обмежувалася окремими зауваженнями на адресу своїх опонентів. До речі, Інокентій відбував покарання за антиправославну, антицерковну діяльність у православному монастирі на Соловках.

На наш погляд, дещо толерантне ставлення деяких ієрархів нинішнього православ'я до феномену інокентіївців (позиція митрополита Агафангела), леонтіївців засвідчує, що такий феномен потрібний і нинішньому православ'ю в Україні, яке переживає кризу. Найбільш яскравим свідченням цього процесу є саме феномен леонтіївщини з наявністю чималих груп православних священників, ченців і мирян, «підживлення» культу окремими групами молодих священників, які навчаються в духовних семінаріях як УПЦ, так УПЦ КП, які не лише симпатизують, а й намагаються популяризувати леонтіївщину. До речі, реконструкція й відбудова садиби Леонтія у с. Нова Мощаниця була здійснена не лише на кошти прихожан, а й за допомогою УПЦ.

Очевидним є той факт, що у цій складній для Православної церкви ситуації існування релігійного феномену інокентіївців і леонтіївців є вигідним, адже з самого

початку їх виникнення у вченнях найбільш яскраво виражена містична складова. Саме в очікуванні чуда воєдину зливається містицизм вчення цих релігійних утворень з пропагандою Православної церкви різних чудес з метою якомога більшого впливу на прихожан та їх збереження.

Список використаних джерел

1. Доклад В. М. Скворцова об иннокентиевщине // Новое время. – 1913. – № 16. – С. 21.
2. Зеленин Н. Донесение об иннокентиевском движении / Н. Зеленин // Миссионерское обозрение. – 1911. – № 5. – С. 16.
3. Кирика Ф. О так ноазываемом балтском движении в Бессарабии, известного под именем иннокентиевщина / Ф. Кирика // Миссионерское обозрение. – 1913. – №4. – С. 417.
4. Державний архів Рівненської області, ф. Р 204, оп. 12, спр. 261, арк. 5.

Ludmila Shuhaeva

THE RELIGIOUS MINORITIES OF ORTHODOX ORIGIN OF CHARISMATIC DIRECTION IN UKRAINE: THE PRESENT SITUATION AND TENDENCIES IN CHANGES

The article analyzes the current state and trends of religious minorities Orthodox origin in Ukraine, in particular nocents and leontiv.

Key words: *nocenti, leonteus, religious minorities, charismatic, Orthodox Church.*

Юлія Новак (м. Острого)

СТАВЛЕННЯ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ ДО «СЕКТАНТСТВА» НА ВОЛИНІ-ЖИТОМИРЩИНІ У 1920-Х РР.

У статті аналізуються позиції православних церков щодо сектантського руху на Волині-Житомирщині у 1920-х рр.; з'ясовано основні причини збільшення кількості сектантських громад; простежено основні методи полеміки із «сектантством».

Ключові слова: *Волинь-Житомирщина, Православні Церкви, обновленство, сектантство.*

Актуальність теми зумовлена необхідністю вивчення суспільно-релігійних трансформацій Волино-Житомирського регіону у 1920-х рр. А саме, недослідженими лакунами у вітчизняній науці залишаються відносини між православними церквами, протестантизмом та релігійними громадами сектантського типу.

Державно-церковні відносини висвітлені у працях таких науковців: В. Пащенко, А. Зінченка, О. Ігнатуші, А. Киридон, С. Жилюка та ін. Ці вчені здійснили ряд досліджень державно-партійної релігійної політики, міжцерковних відносин, репресій 1920–1930-х рр. тощо, у контексті яких вони побіжно висвітлювали і деякі питання сектантського руху.

На Волині-Житомирщині період 1920-х рр. характеризувався помітним збільшенням кількості сектантських громад. Станом на 1925 р. в Україні до «сектантського руху» належало 1349 громад (164064 членів), а до православ'я – 9071 громада (6499730 членів) [5, с. 126]. Таким чином, у відсотковому відношенні кількість сектантських громад від православних становила 14,87 %. У Коростенському окрузі станом на 1 січня 1926 р. нараховувалось 9101 сектантів, коли православних – 73735 членів [4, с. 44], що складало у співвідношенні 12,34 %. Загалом в межах різних населених пунктів Волині-Житомирщини кількість сектантів у співвідношенні до православних складала 10–15 %. Слід уточнити, що під поняття «сектантство» радянська влада відносила протестантські громади, так і релігійні громади сектантського типу (духобори, молокани, мальованці та ін.). Статистичні дані включають більший відсоток протестантських громад. Тому для дослідження релігійних громад сектантського типу ці показники є умовними.

Сектантство успішно розвивалося. Упродовж 1921–1924 рр. щорічний приріст сектантських громад в Україні складав приблизно 150–200 %. За даними ВАК при ЦК КП(б)У, на жовтень 1925 р. кількість раціоналістичного та містичного сектантства зросла у шість разів, що становило 1578 громад (148627 осіб). Загалом сектантський рух в Україні був представлений двома десятками течій [4, с. 298].